

LOCAL AND FOREIGN EXPERIENCE OF SOCIAL WORK WITH CHILDREN AFFECTED BY ABUSE

Jamoliddin Turgunov

Master

Fergana State University

Fergana, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: violence, child abuse, social protection, social policy, social services, foreign experience.

Received: 29.05.22

Accepted: 31.05.22

Published: 02.06.22

Abstract: The article is devoted to the study of local and foreign experience of social work with children who have suffered from abuse, aimed at protecting such children and creating favorable conditions for their development and life. It also analyzes modern areas of social work aimed at protecting children from abuse.

ZO'RAVONLIK DAN JABRLANGAN BOLALAR BILAN IJTIMOIY ISHNING MAHALLIY VA XORIJIY TAJRIBASI

Jamoliddin Turg'unov

Magistrant

Farg'onan davlat universiteti

Farg'ona, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: zo'ravonlik, bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabat, ijtimoiy himoya, ijtimoiy siyosat, sotsial xizmat, xorijiy tajriba.

Annotatsiya: Ushbu maqola zo'ravonlikka uchragan bolalar bilan ijtimoiy ish bo'yicha mahalliy va xorijiy tajribani o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, bunday bolalarni himoya qilish va ularning rivojlanishi va hayoti uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan. Shuningdek, bolalarning shavqatsiz munosabatdan himoyalanishiga qaratilgan ijtimoiy ishning zamonaviy tendensiyalari taxlil qilingan.

ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ ПОСТРАДАВШИМИ ОТ ЖЕСТОКОГО ОБРАЩЕНИЯ

Жамолиддин Тургунов

Магистр

Ферганский государственный университет

Фергана, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: насилие, жестокое обращение с детьми, социальная защита, социальная политика, социальные службы, зарубежный опыт.

Аннотация: Статья посвящена изучению отечественного и зарубежного опыта социальной работы с детьми, пострадавшими от жестокого обращения, направленному на защиту таких детей и созданию благоприятных условий для их развития и жизни. Также анализируются современные направления социальной работы, направленной на защиту детей от жестокого обращения.

KIRISH

Bolalar zamonaviy jamiyatimizning eng himoyasiz va himoyalananmagan a'zolaridir. Ular hayoti, sog'lig'i, qo'llab-quvvatlashi, e'tibori, himoyasi va hokazolarda kattalarga to'liq bog'liqdir. Ammo, aslida, ko'plab bolalar zo'ravonlik dahshatini boshdan kechiradilar va o'z oilalarida yoki ijtimoiy muhitda kattalar, tengdoshlari tomonidan jismoniy, jinsiy va ruhiy zo'ravonlik qurbanini bo'lishadi.

Bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lish - kattalar tomonidan qasddan yoki ehtiyyotsiz munosabatda bo'lish yoki shikastlanish, rivojlanishdagi buzilishlar, o'limga olib kelishi mumkin bo'lgan yoki bolaning huquqlari va farovonligiga xavf tug'diradigan harakatdir.

ASOSIY QISM

Bolalarga nisbatan zo'ravonlik tufayli yuzaga keluvchi jiddiy ijtimoiy va iqtisodiy zararlarning xalqaro miqyosda tushunish tobora o'sib borayotgani sababli, bolalarni zo'ravonlik, ekspluatatsiya, suiiste'mol qilish va kamsitishlardan himoya qilish butun dunyoda muhim va ahamiyatli vazifalardan biriga aylanib bormoqda[2]. O'zbekistonda bolalarni himoya qilish tizimining tarkibiy qismlari institutsional darajada mavjud bo'lib, bolalarni himoya qilish kompleks normativ-huquqiy baza bilan tartibga solinadi. Oila va bolalarni himoya qilish tizimini, shuningdek sud-huquq tizimini isloh qilishning milliy ustuvor yo'naliishlar 2017-2021 yillar uchun rivojlanishning milliy strategiyasida bayon etilgan bo'lib, 2030 yilgacha bo'lgan davr uchun barqaror rivojlanish sohasidagi kun tartibi doirasida Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) 16.2 –sonli Bolalarga nisbatan zo'ravonlikning har qanday shakllarini to'xtatish"ni amalga oshirishga o'z hissasini qo'shadi[1].

O'tgan 10 yil ichida va, ayniqsa, 2016 yildan boshlab O'zbekiston bolalarni himoya qilish bo'yicha o'z huquqiy bazasini va amaliyotini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish borasida ahamiyatli ishlarni amalga oshirdi. 2008 yilda qabul qilingan Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risidagi qonun bolaning bolaga nisbatan zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilinish va oilaviy muhitga bo'lgan huquqlarini belgilab bergan. Himoya haqidagi moddalar bolalarni himoya qilish tizimida faoliyat ko'rsatayotgan tuzilma va xizmatlar uchun asos bo'lib xizmat qiluvchi boshqa qonunlarga ham kiritilgan[3]. 2019 yil "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi yangi qonunning qabul qilinishi ulkan yutuq sifatida tan olindi. Bundan tashqari, 2019 yilda erkak va ayollarning nikoh yoshlarini 18 yosh qilib tenglashtirish maqsadida (avval nikoh yoshi erkaklar uchun o'n sakkiz yosh, ayollar uchun o'n yetti yosh etib belgilangan edi) Oilaviy kodeks qayta ko'rib chiqildi. Shuningdek, 2016 yildan boshlab mahalliy jamoalar miqyosida qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish orqali oilani qo'llab-quvvatlash tizimini mustahamlashga, ijtimoiy ish kasbini, ota-onas qaramog'isiz qolgan bolalar ustidan oilaviy vasiylikning muqobil shakllarini rivojlantirishga va voyaga yetmaganlar o'rtaida jinoyatlarning oldini olishga e'tibor kuchaytirildi. Ushbu islohotlar natijasida 2018 yilda O'zbekistonda ijtimoiy ishlar bo'yicha ixtisoslashgan kafedralar tashkil qilindi, Ichki ishlar vazirligi esa jinoyatlarning qurboni va guvohi bo'lgan bolalar huquqlarini himoya qilishni yaxshilashga qaratilgan bolaga do'stona munosabat ko'rsatuvchi respublikadagi birinchi tergov xonasini tashkil qildi. 2019 yilda Ichki ishlar vazirligi BMT ning bola huquqlari bo'yicha qo'mitasi tavsiyalarini bajarish maqsadida, butun mamlakat bo'ylab voyaga yetmaganlarga ijtimoiy va huquqiy yordam ko'rsatish markazlarida ijtimoiy xodimlar va psixologlar lavozimini ta'sis etdi. Shuningdek, ichki ishlar vazirligi huzurida voyaga yetmaganlar uchun tranzit markazlari o'rniga Voyaga yetmaganlarga ijtimoiy va huquqiy yordam ko'rsatish markazlari faoliyat ko'rsata boshladi. Voyaga yetmagan huquqbazarlar uchun axloq tuzatish-tarbiyalash muassasalari va qamoqlardagi holatni o'rganish masalasida ham jiddiy yutuqlarga erishildi. 2019 yilda ijtimoiy xodimlar tomonidan ikkita ixtisoslashtirilgan yopiq ta'lim-tarbiya muassasasidagi 167 nafar qiz bola bilan bog'liq vaziyat baholandi va ularni reintegratsiya qilish bo'yicha rejalar ishlab chiqildi.

Yosh xususiyatiga ko'ra zo'ravonlikka qarshi turishni bilmagan bolalarning ma'nnaviy, ijtimoiy, ruhiy va jismoniy salomatligiga tahdidning kuchayishi bizni unga ijtimoiy yo'nalishni ta'minlash va shaxsiy salohiyatni ochib berish maqsadida bolaning hayoti xavfsizligi uchun sharoit yaratish, yordam berish usullarini izlashga majbur qiladi.

Agar atrofdagilarning harakatlari yoki harakatsizligi natijasida unga zarar yetkazilgan yoki zarar yetkazish xavfi yuqori bo'lgan bo'lsa, bola zo'ravonlik qurboni hisoblanadi. Shuning

uchun mutaxassislar xatar omillarini tan olishlari va zarar xavfini baholashlari kerak. Mutaxassislarining aralashuvi, baholash va tekshirish sabablar quyidagilar bo'lishi mumkin:

- bolaning yoki guvohlarning zo'ravonlik fakti to'g'risida xabar berishi;
- bolalardagi zo'ravonlik belgilari;
- bolalarni zo'ravonlikka olib keladigan sabablar va shartlarning mavjudligi [5].

Shafqatsiz muomala faktlari to'g'risidagi xabarlar telefon orqali yoki fuqarolar va bolalarning o'zlarining shaxsiy murojaatlari, shuningdek, voyaga etmaganlar bilan ishlaydigan mutaxassislardan kelib tushishi mumkin. Agar xabar jabrlanuvchi bolaning o'zidan kelgan bo'lsa, bu odatda haqiqatdir. Ba'zida bola kattalarni tuhmat qilishi yoki zo'ravonlik darajasini oshirib yuborishi mumkin, ammo bu kamdan-kam hollarda bo'ladi. Zo'ravonlik yoki uning oqibatlarini ko'rgan guvohlarning xabarları bir xil darajada ishonchli bo'ladi. Shuning uchun bolalarga nisbatan zo'ravonlikni aniqlashning eng samarali usullaridan biri bu bolalarga nisbatan zo'ravonlik bo'yicha "ishonch telefoni"dir. Har qanday zo'ravonlik haqidagi xabarlar diqqat bilan qabul qilinishi, tahlil qilinishi va tekshirilishi kerak. Bir qator tavsiyalarga amal qilgan holda, bolaning so'rovini o'tkazish kerak. Shuningdek, bolalar zo'ravonligi guvohlari bilan ham suhbatlashish kerak.

Har doim ham bola va uning oila a'zolari shavqatsiz munosabatda bo'lish holatini e'lon qilishga tayyor emaslar. Bu bir qator sabablarga ko'ra bo'lishi mumkin, masalan - jazodan qo'rqish, sodir bo'layotgan voqealarning jiddiyligini tushunmaslik, mutaxassislargacha ishonchszilik, mental xususiyatlar, "odatiy tarbiya usuli" va boshqalar. Bunday hollarda zo'ravonlikka uchragan bolani undagi jismoniy, ruhiy va xulq-atvor belgilari tufayli aniqlash mumkin. Shuningdek, belgilarning mavjudligi bolaning va boshqa guvohlarning ko'rsatmalarini tasdiqlashi yoki rad etishi mumkin, bu shavqatsiz munosabat holatlarini tekshirish uchun muhimdir. Zo'ravonlik belgilari uning qisqa muddatli yoki uzoq muddatli oqibatlari, ya'ni bolaning jismoniy va ruhiy salomatligiga va uning rivojlanishiga zarar etkazishdir.

Bolalarga nisbatan zo'ravonlikka olib keladigan omillarga quyidagilar kiradi: ota-onalarning xususiyatlari, bolaning xususiyatlari, oilaning xususiyatlari, shuningdek, ijtimoiy-psixologik va madaniy omillar. Agar bolaga zarar etkazish xavfi mavjud bo'lsa, zo'ravonlik va uning oqibatlarini oldini olish uchun profilaktika choralarini ko'rish kerak.

Hozirgi vaqtida xorijiy ijtimoiy ishda yagona nazariya mavjud emas, uning nazariy bilimlari turli xil jamoatchilik ijtimoiy ilmiy maktablar bilan ifodalanadi. Ular doirasida asosiy tadqiqot an'analarini rivojlanib, amaliy ijtimoiy ish uchun turli ilmiy va ilmiy-amaliy paradigmalarni taklif qiladi. Turli mamlakatlarda amaliyotchilar o'rnatilgan an'analar va ijtimoiy ehtiyojlarga qarab ijtimoiy ishning u yoki bu nazariy modelini afzal ko'radilar. Masalan,

Qo'shma Shtatlarda ijtimoiy ish psixanalizga e'tibor qaratadi, chunki an'anaviy ravishda individual-shaxsiy darajaga e'tibor qaratiladi. Shu bilan birga, so'nggi o'n yilliklarda bu mamlakatda ijtimoiy fanlarning nazariy yo'nalishlarini asos qilib olgan ko'plab texnologiyalar paydo bo'ldi. Olingan bilim, ko'nikma va malakalar amaliyotchilarga turli xil ijtimoiy resurslardan muayyan ijtimoiy muammoni hal qilish uchun eng zarur va samaralini tanlash imkonini beradi.

Ko'pgina mamlakatlarda mavjud bo'lgan bolalar ijtimoiy xizmatlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: davlatning oila uchun ma'lum darajada iqtisodiy mustaqillikka erishishini ta'minlash; bolalarni zo'ravonlik va ekspluatatsiya qilishning oldini olish; vasiylikning turli institutsional shakllarini yaratish va qo'llab-quvvatlash, shuningdek institutsional bo'lмаган шаклларни, xususan, "jamoa" shakllarini qo'llab-quvvatlash.

Bolalar ijtimoiy xizmatining tashkiliy tuzilmasi quyidagicha ko'rindi: ma'lum bir hududiy-ma'muriy birlik darajasida bolalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish bo'yicha maxsus muassasa mavjud bo'lib, uning sho'ba korxonalari, masalan, ijtimoiy yordam markazlari ko'p mijozlari yashaydigan hududlarda joylashgan. Ushbu muassasa hududda joylashgan, hudud aholisining ixtiyoriy tashkilotlari bo'lgan "jamoa" yordam markazlari bilan hamkorlik qiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, xorijiy mamlakatlarda bolalar ijtimoiy xizmati faoliyati nafaqat bolaga, balki butun oilaga qaratilgan. Masalan, Qo'shma Shtatlardagi oilalar va bolalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish bo'yicha maxsus muassasa ularga quyidagi yordam turlarini taklif qiladi:

- 1) ota-onalar uchun maxsus kasbiy tayyorgarlik guruuhlarini tashkil etish, bandlikka ko'maklashish;
- 2) ota-onasi kunduzi yoki kechqurun ishlaydigan bolalarni parvarish qilish;
- 3) shahar sog'liqni saqlash markazlarida turmushga chiqmagan onalar uchun xizmatlarni yaratish;
- 4) bolalarni oiladagi zo'ravonlikdan himoya qilish xizmatlarini yaratish va qo'llab-quvvatlash;
- 5) mehribonlik uylarini yaratish va nazorat qilish, shuningdek, homiylik ostidagi oilalar bilan ishslash, bolaning moslashuvini kuzatish;
- 6) bolalarning ta'lim olishiga yordam beradigan xizmatlarni rivojlantirish, ota-onalarga uy ishlarida yordam berish va boshqalar [4].

Shunday qilib, bolalarga nisbatan zo'ravonlik muammosi ijtimoiy muammo bo'lib, uni davlat darajasida yuqorida tuzilmalarning birgalikdagi sa'y-harakatlari bilan o'z vakolatlari sohasini yaxshi biladigan malakali mutaxassislarini jalg qilish orqali hal qilish mumkin. Shuningdek, ularning mijozи qaysi muassasalarga murojaat qilish kerakligi, muayyan masalalar

bo‘yicha maslahatchini qanday mezonlar asosida tanlash, uni bosqichma-bosqich reabilitatsiya qilish jarayonini qanday ketma-ketlikda tashkil etish kerakligini bilishi zarur.

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, voyaga etmaganlarga nisbatan zo‘ravonlikning o‘ziga xos xususiyati uning reaktsiya va qarshilik bo‘lmaganda kuchayish tendentsiyasidir. Binobarin, bolalar va o‘smirlarni shafqatsizlikdan asrash, ularga qarshi jinoyatlar sodir etilishining oldini olish o‘ta muhim, ijtimoiy ahamiyatga ega va dolzarb vazifa bo‘lib, uning yechimi fanlararo xususiyatga ega. Zo‘ravonlik holatlariga chek qo‘yish bo‘yicha tadbirlarga huquqni muhofaza qilish tizimi, vasiylik va homiylik organlari xodimlari, ijtimoiy-pedagogik soha vakillari, tibbiy-psixologik xizmat xodimlari jalg etilishi kerak. Biroq, ko‘pincha bolalarga nisbatan zo‘ravonlikning oldini olish va bostirish, zo‘ravonlik qurbanlariga yordam ko‘rsatishning samarali tizimini yaratish bo‘yicha harakatlар to‘sinqular bilan to‘sinqinlik qiladi, jumladan:

- idoraviy cheklovlar va idoralararo tarqoqlik, hamkorlik qilish uchun nodavlat tashkilotlarni tanlashda subyektivlik, profilaktika ishlarini tashkil etishda yagona uslubiy va tizimli yondashuvlarning yo‘qligi;
- yosh avlod va oila bilan ishlashda profilaktika yo‘nalishiga e’tibor bermaslik;
- jabrlanganlarni himoya qilish va reabilitatsiya qilish bo‘yicha qonunchilik normalari va huquqni qo‘llash amaliyotining yo‘qligi, bu aholining huquqiy savodxonligi va huquqni muhofaza qiluvchi organlarga nisbatan ishonchsizligi, ularning malakali yuridik yordam olish uchun murojaat qilishiga imkon bermaydigan moddiy daromadlarning pastligi bilan kuchaymoqda;
- pedagoglar, ichki ishlar hodimlari, ijtimoiy va tibbiyot xodimlarining jabrlanuvchi bilan muloqot qilish ko‘nikmalari bo‘yicha bilimga ega emasligi, bu zo‘ravonlik faktlarini yashirishga yoki bostirishga olib keladi, ayniqsa, kattalarning jinoyatchini jazolash va jabrlanuvchini reabilitatsiya qilishdan shaxsiy manfaatdorligi yo‘qligi;
- samarali va maqsadga muvofiq tashkil etilgan reabilitatsiya tizimining mavjud emasligi, bu esa ko‘plab reabilitatsiya muassasalarining aslida normal hayotdan chiqib ketgan bolalarning to‘planish joyi bo‘lishiga olib keladi va hokazo.

Zo‘ravonlik qurbanlarining muhim qismi kam ta’minlangan oilalar yoki “ko‘cha” bolalari bo‘lganligi sababli muammo murakkablashadi, ularning taqdiri bilan shaxsan kam odam qiziqadi. Ba’zida bolalar o‘zlarining azob-uqubatlari va hatto hayotlari bilan ota-onalarning o‘zini o‘zi tasdiqlashga bo‘lgan ehtiyoji, kattalarning shaxsiy hayotni tartibga solish istagi, mast otalar va doimo g‘azablangan onalarning garoviga aylanishadi. Bolalarga nisbatan zo‘ravonlik

muammosini faqat o‘qituvchilar, ota-onalar va bolalar bilan u yoki bu tarzda jalg qilingan barcha kattalarning birgalikdagi faoliyati orqali hal qilish mumkin. Bundan tashqari, zo‘ravonlik oqibatlarini bartaraf etish bo‘yicha ishning maqsadi o‘z farzandlarini tarbiyalash uchun javobgarlikni o‘z zimmasiga olishga qodir bo‘limgan ota-onalarni almashtirish yoki yo‘q qilish emas, balki oilada ushbu faoliyatni amalga oshirish qobiliyatini tiklash yoki shakllantirishga yordam berishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Barqaror rivojlanish maqsadlari (2019 y.). “Bolalarga nisbatan zo‘ravonlik”. Manbadan quyidagi manzil bo‘yicha foydalanish mumkin:
<https://sustainabledevelopment.un.org/topics/violenceagainstchildren> (2019 yil 20 sentayabr holati bo‘yicha)
2. Ferguson, X. (2004 й.) “Bolalarni himoya qilish: bolalarga nisbatan nojoiz muomalada bo‘lish, boalalr himoyasi va zamonaviylikning asoratlari” “Beyzingstok, Palgreyb Makmillan va Gilbert, N.Parton, N.Skivens, M. (2011 y.). “Bolalarni himoya qilish tizimlari: Xalqaro tendensiylar va rivojlanish yo‘nalishlari”. Nyu-York. Oksford universiteti nashriyoti.
3. Sammon , E. M. (2017 y.). “O‘zbekistonda bolalarni himoya qilish tizimi: hozir va kelajakda”. Yunisef. Toshkent.
4. Корнюшина Р. В. Зарубежный опыт социальной работы: учеб. пособие. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 2004. 84 с.
5. Кузьмина З. Г., Тарита С. Л., Тюховская Р. Ю. Справочник по выявлению и оказанию помощи несовершеннолетним, пострадавшим от жестокого обращения: справоч. пособие. СПб.: Врачи детям, 2010. 92 с.
6. Юлбарсова, Х. А. (2021). РЕАЛИЗАЦИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ. *Восточно-европейский научный журнал*, (3-4 (67)), 36-40.
7. Юлбарсова, Х. А. (2021). ПРИНЦИП ГУМАНИЗМА КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ. *Наука сегодня: вызовы и решения [Текст]: материалы межс*, 61.
8. Yulbarsova, H. (2021). IMPLEMENTATION OF AN EFFECTIVE PROCESS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN A FUTURE TEACHER. *East European Scientific Journal*, 4(3 (67)), 36-40.
9. Yulbarsova, K. A. (2020). SCIENTIFIC RESEARCH METHOD AND MEANS IN SOCIAL WORK. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(4), 206-213.

10. Юлбарсова, Х. А. (2020). КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК НЕОБХОДИМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ. *Интернаука*, 23(152 часть 2), 54.
11. Юлбарсова, Х. А. (2016). Формирование коммуникативной компетенции будущих учителей в процессе их подготовки к технологии эффективного общения. *Молодой ученый*, (20), 756-757.
12. Abdinazarovich, R. D., Abdullajonovna, Y. K., Ahadjanovich, Q. A., Bakhromovich, G. A., & Juraevna, N. N. (2020). THE ROLE OF SOCIAL SERVICE IN THE PROTECTION OF HUMAN INTERESTS. *Journal of Critical Reviews*, 7(6), 1263-1267.